

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI
FÖVQƏLADƏ HALLAR NAZİRLİYİ

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINDA EHTİMAL
OLUNAN TƏBİİ FƏLAKƏTLƏR, QƏZA VƏ DİGƏR
BƏDBƏXT HADİSƏLƏR ZAMANI
DAVRANIŞ QAYDALARI

GİRİŞ

Bildiyimiz kimi elm və texnikanın sürətlə inkişafına baxmayaraq hələ də insanın ram edə bilmədiyi təbii qüvvələr böyük fəlakətlər törədir, respublikamıza və ümumiyyətlə, bütün dünya əhalisinə böyük ziyanlar vurur. Bu kimi hallarda «Fövqəladə hal» termini ilə tez-tez rastlaşırıq. Bəs «Fövqəladə hal» nə deməkdir? Sadə dildə desək, bu təhlükə elə bir qorxulu hadisədir ki, bizi qəflətən yaxalayıb həyat və sağlamlığımızı təhlükə qarşısında qoyur. Fövqəladə hallar təbii və texnogen xarakterli olur.

Təbii xarakterli fövqəladə hallar fəlakətli təbiət hadisəsidir. Belə hadisələr, çoxsaylı insan tələfatına, böyük maddi ziyana və ağır nəticələrə səbəb olur.

Təbii fəlakət insanın təsir edə bilmədiyi təbii qüvvənin fəaliyyəti nəticəsində yaranan təhlükəli təbiət hadisəsidir. Təəssüflər olsun ki, elm və texnikanın nailiyyətlərinə baxmayaraq, biz tez-tez təbii fəlakətlərin - zəlzələlərin, tufanların, sellərin, daşqınların və təbiətin daha bir çox qorxulu təzahürləri qarşısında aciz qalırıq.

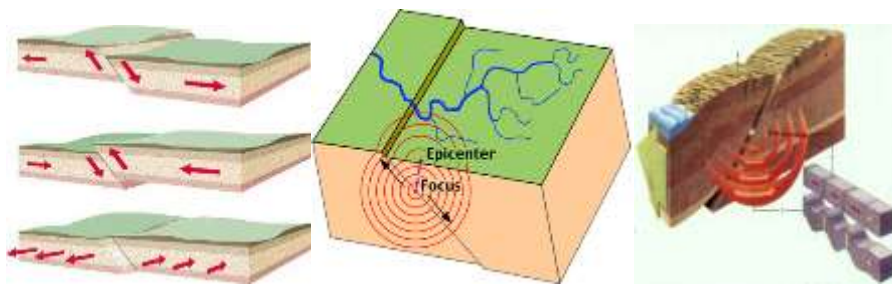
Texnogen xarakterli fövqəladə hallar adətən, insanların yaşadıkları və fəaliyyət göstərdikləri yerlərdə baş verir. İnsanların rahat yaşamasına şərait yaradan müasir cəmiyyətin yüksək səviyyədə inkişaf etməsi, eyni zamanda istehsalat sahələrində qəzaların baş verməsinə gətirib çıxarır.

Təbii və texnogen xarakterli fəlakətlərin qarşısında aciz qalmamaq üçün fövqəladə hallarda özümüzü necə aparmağı bilməli, özümüzlə və başqalarına kömək etməyi bacarmalıyıq. Ona görə hörmətli oxuyucular ümid edirik ki, bu kitabla tanışlıq, sizə fövqəladə hallarla bağlı zəruri biliklər verəcək və müəyyən vərdişlər aşılayacaqdır.

ZƏLZƏLƏ

Zəlzələ, əsasən geofiziki səbəblər nəticəsində yaranan yeraltı təkanlar və yer səthinin titrəyişidir. Yerin altında həmişə mürəkkəb proseslər baş verir. Dərin tektonik qüvvənin (gücün) təsiri altında

gərginlik yaranır, yerin süxur layları deformasiya olunur, qatlar sıxılır və böhran səviyyədə yüklənmənin yaranması ilə əlaqədar bir-birinə qarışıb yer səthinin parçalanmasını yaradır. Parçalanma tədrici təkan və seryalı zəlzələlərlə müşayiət olunur, yerin altında yığılan enerjinin boşalması baş verir.

Dərinlikdə ayrılan enerji güclü dalğaların köməyi ilə qalın yer qatına ötürülür və onun səthinə gəlib çıxır ki, burada dağıntı yaranır. Zəlzələ ocağının ölçüləri, adətən bir neçə 10 metrdən 100 km-dək olur, yer qabığında, bəzən isə yer mantiyasının yuxarı hissəsində yerləşir.

Zəlzələ baş verən zaman bir çox insan ani olaraq kortəbii surətdə qaçmaq istəyir. Ancaq unutmayın ki, insan yaralanmalarının çoxu binaların içində və ya binalardan çölə qaçmaları, pəncərədən, balkondan atılmaları səbəbindən baş verir.

Balkonlardan və sütunsuz geniş sahəli yerlərdən uzaqda durmaq lazımdır. Binanın içində sakit olmaq və çaxnaşma yaratmamaq lazımdır. İlk təkan baş verdikdə binanı tərk etməyə çalışın (pilləkən və ya birinci mərtəbədə pəncərədən). Binanın, çilçıraqların tərpən-diyini hiss edən, əşyaların düşdüyünü görəndə, şüşə sınmasının səsinə eşidən

kimi təşvişə düşməyin (sizin ilk təkanları hiss etdiyiniz andan binanın tərpənməsinin təhlükə törədə biləcəyinə qədər 15-20 saniyənin var).

Binanın içində çıxış yaxındadırsa, zəlzələ baş verdiyi zaman 6 saniyə ərzində olduğunuz yerdən açıq (təhlükəsiz) bir sahəyə dərhal qaçaraq çıxmaq lazımdır. Zəlzələ baş verən zaman və sarsıntıların yüngül olduğu halda, əvvəlcədən təyin olunan müdafiə tədbirlərini xatırlamalısınız və ona uyğun hərəkət etməlisiniz.

Əgər çıxış yaxın deyilsə (açıq sahəyə dərhal qaçmaq mümkün deyilsə), o zaman qətiyyənlə olduğunuz yerdən qaçmayın, mümkün olarsa **TƏCİLİ YARDIM ÇANTASINI** götürərək mənzildə daha əvvəlcədən təyin olunmuş etibarlı bir yerə sığının, ilk növbədə **UZAN** və ya **YAT**, **BAĞLA** (ÖRT) və **YAPIŞ** qaydaları tətbiq edin:

- başını və peysərini qoruyacaq şəkildə **BAĞLA**;
- etibarlı bir yerə dizi üstə **UZAN** və ya **YAT** (çiyin üzərində);

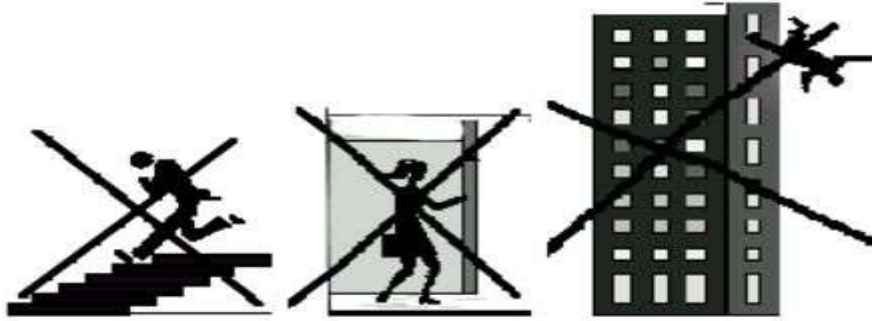
- yıxılmamaq üçün sabit bir yerdən **YAPIŞ**;
- sarsıntı sona çatana qədər yerində qal;
- dərinə nəfəs alaraq sakitləş;
- bu hərəkətləri təkrar etməyə davam et.

Düşə biləcək əşyalara nəzarət edin, onlara yaxın uzanmayın.

Zəlzələ baş verən zaman çiyin üzərində (əllər ilə peysər və baş bölgəsini qoruyacaq şəkildə örtərək, ayaqlarınızı qarına doğru çəkərək) təhlükəsiz bir yerə uzanmaq lazımdır. Belə vəziyyətdə əllərinizlə başınızı qoruya bilərsiniz, həm də ətrafınızı görə bilərsiniz. Ayrıca bu mövqe daxili orqanlarınızın böyük bir hissəsini və böyrəklərinizdən birini qoruyan ən ideal mövqedir.

Zəlzələ zamanı liftlərdən istifadə edilməməlidir. Zəlzələ baş verən zaman liftdə olduqda, hansı mərtəbədə olduğunuzdan asılı

olmayaraq çıxış düyməsinə basmalı, olduğunuz mərtəbədə lifti dayandırmalı və onu dərhal tərk etməlisiniz.

Bərkidilməmiş və aşağı düşəcək əşyalardan, soba və su qızdırıcılardan, çox ağır olan və bir yere bağlı olmadan dayanan əşyalardan (vitrinlər, şkaflar, rəflər və s.), mətbəx şkaflarının üst rəflərində dayanan ağır ya da qırıla biləcək əşyalardan, asılı dayanan (çilçıraq, güzgü, ağır çərçivəli şəkillər və s.) əşyalardan, yüksək, ya da təhlükəli yerlərdə dayanan və qırıla biləcək qabların içində olan zəhərli maddələrdən uzaq dayanmaq lazımdır.

Evin içində etibarlı bir yerdə durmaq olursa, o zaman pəncərələrə və ya aşağı düşəcək əşyalardan uzaqda kürəyinizi onlara tərəf döndərərək, yerə uzanmalı, yaxında olan yastıq, ədyal, paltar, kitab və s. ilə başınızı örtməli, bunlar da mümkün deyilsə, o zaman dirsəklərlə üzünüzü qorumaq üçün, əllərinizi başınızın arxasında birləşdirməli və qorunmağa çalışmalısınız.

Qeyd etmək lazımdır ki, çılpacaq ayaqla gəzilməməlidir. Yerdəki şüşə qırıqları və s. ayaqları yaralaya bilər.

Qazla və elektrikle işləyən alətləri (soba, ocaq) bağlamaq lazımdır. Bağlamaq mümkün olmadıqda, ana xətti dərhal bağlamaq, qapıları açıq saxlamaq, onların bağlanmaması üçün qarşısına maneə (stul və s.) qoymaq lazımdır.

Siz yuxuda olarkən zəlzələ baş verərsə, ayılan zaman yatağın yanına uzanmaq lazımdır. Əgər yataqdan qalxmaq mümkün olmazsa, o halda döşəyin altına sığınmaq lazımdır.

Zəlzələ baş verən zaman açıq sahədəsinizsə, binalardan, divar diblərindən, pəncərələrdən, reklam plakatlarından, uçuqun kənarlarından, körpülərin üstündən və altından, elektrik dirək-lərindən

uzaq dayanmalı, təhlükəsiz və etibarlı bir açıq sahəyə doğru getməlisiniz. Zəlzələ sona çatana qədər orada qalmalısınız. Torpaq sürüşməsi olan sahələrdən, daş və qaya parçaları düşə biləcək dik qayaların yaxınlığından və dik yamaqların ətəklərindən uzaqlaşmaq lazımdır. Zəlzələ baş verən zaman dəniz sahilindəsinizsə, dərhal uzaqlaşaraq yüksək yerlərə doğru qaçmaq lazımdır. Torpaq altında olan elektrik və qaz xətlərindən baş verə biləcək təhlükələrə və yanğınlara qarşı hazırlıqlı olmaq lazımdır. Nəqliyyatdan istifadə edərkən ani olaraq zəlzələ baş verdikdə:

- avtomobillə quru yolda hərəkət etdikdə, yolu bağlamadan sağa çıxıb avtomobili dayandırmalısınız. Açarı bağlayıb mühərriki söndürməli və pəncərələri bağlayıb içində gözləməlisiniz. Fəlakət sonuqduqdan sonra açıq sahələrə getmək olar;

- avtomobillə yaşadığınız küçədə və ya binaların yaxınlığında hərəkət etdikdə, dərhal avtomobili dayandırmalı, qapıları bağlamalı özünüzü itirmədən hərəkət edərək açıq sahələrə gedilməlidir;

- avtomobili körpülərdən, keçidlərdən, binalardan, elektrik dirəklərindən, enerji xətlərindən, tunellərin giriş və çıxışlarından, ağır tonnajlı yük maşınlarından və dəniz kənarlarından uzaq dayandırmalısınız.

Təhlükəli maddələri (zəhərli kimyəvi maddələri, tez alışan mayeləri) təhlükəsiz və yaxşı təcrid edilmiş yerlərdə saxlayın.

Bütün sakinlər elektrik açarının, magistral qaz və su kranlarının yerini bilməlidir ki, lazım gələndə asanlıqla tapa bilsinlər.

Yanınızda uşaq varsa, onu öz gövdəniz ilə qoruyun, şamdan, kibritdən, alışqandan istifadə etməyin.

Eyvanlardan, karnizlərdən, qırılmış məftillərdən uzaq durun. Əgər avtomobildəsinizsə, açıq yerdə qalın, lakin təkənlər bitməyənədək avtomobildən enməyin. Digər insanların xilas edilməsinə yardım etməyə hazır olun. Təkənlər dayandıqdan sonra binanı pilləkənlərlə divarlardan tutaraq tərk edin. Zəlzələdən sonra

binadan çıxılmazdan əvvəl pilləkənlərin, divarların uçma təhlükəsi olmadığına əmin olun, əgər təhlükə varsa çıxmayın. Zədələnmiş binada qaz sızıntısı ola bilər, buna görə də açıq alışdırıcılardan (kibrit, şam) istifadə etməyin. Qırılmış, zədələnmiş elektrik naqillərindən ehtiyatlı olun. Mənzilə qayıdarkən elektriki, qazı və su xəttini, kommunal-texniki xidməti yoxlayanadək açmayın. Zədələnmiş quyulardan su içməyin. Zəlzələ titrəyişləri dayanana qədər saxlanılan yeri tərk etməyin.

QAR UÇQUNU

Yenicə yağmış qar bizə çox yüngül görünür, amma onun bir kub metri 50 - 60 kq çəkiyə malikdir. Çoxdan yağmış qarın bir kub metrinin çəkisi 300 - 400 kq-dır. Yazda qar örtüyünə su həpür, bu da çəkinin 2 dəfə artmasına səbəb olur. Qar uçqunun 3 növü müəyyən edilir:

- qarlı uçqun - onun müəyyən düşmə kanalı olmur. Çox zaman bir neçə yüz metr ölçüsü olan qarlı yamac qopub, aşağıya sürüşür.
- novlu qar uçqunları - meşəsiz oyuqlar, çökəkliklərlə müt-ləq bir məcra ilə hərəkət edir.
- atlanan qar uçqunları - qayaların, buzluqların çıxıntılarından sərbəst surətdə dərənin dibinə düşür.

Əgər uçqun çox hündürdən gəlsə, cəld qaçaraq uçqunun yolundan çəkilin və təhlükəsiz bir yerə, qayaların altına sığının (kiçik ağacların altında gizlənməyə dəyməz). Əgər uçqundan qaçmaq mümkün deyilsə, üstünüzə olan əşyaları atın və üfüqi vəziyyət alın, dizlərinizi qarınıza sıxın və gövdənizi uçqunun hərəkəti istiqamətində əyin.

Əgər uçqun sizi yaxalayıbsa, nə etməli? Burnunuzu və ağızınızı əlcək, şərf, yaxalığınız ilə bağlayın. Uçqunun sürətinin az olduğu tərəfə çəkilib, uçqunun mümkün qədər üst hissəsinə çıxmağa çalışın. Uçqun dayanan kimi üz və sinənin ətrafında əliniz ilə boş zona yaratmağa çalışın; bu nəfəs almağa kömək edə bilər. İmkan olarsa, yuxarı tərəfə hərəkət etməyə çalışın (yuxarı istiqaməti ağızınızdan tökülən tüpürcək vasitəsi ilə təyin edə bilərsiniz). Qar uçqununa düşdükdə əlləriniz, ayaqlarınızla üzmə hərəkətləri edin. Bu sizə qarın səthində qalmağa kömək edir.

Uçqunun altında qalanda qışqırmayın. Çünki qar səsi keçirmir və bu kimi digər hərəkətlər yalnız sizin gücünüzü, oksigeni və istiliyinizi alacaq. Özünüz üzərində nəzarəti itirməyin. Uçquna düşəndə yatmağa çalışın, unutmayın ki, sizi axtarırlar (uçqun altından 3 və hətta 5 gündən sonra xilas olunmuş insanlar var.)

İLDIRIM

Təbiətdə rast gəlinən ən təhlükəli təbii hadisələrdən biri də ildırım boşalmalarıdır. İldırım - buludlar və yer (və ya 2 bulud) arasında güclü və qısa müddətli elektrik boşalmasıdır. Göz qamaşdırıcı işıqlanma və kəskin, gurultulu səslə müşaiyət olunur.

İldırım boşalması böyük gərginliyin yaranması ilə xarakterizə olunur. Onun temperaturu 300 000 dərəcəyə qədər yüksəlir. İldırım vurması zamanı ağac parçalana və hətta yana bilər. Ağacın parçalanmasına səbəb, oduncağın daxilindəki nəmişliyin ani olaraq buxarlanması nəticəsində baş verir. İldırımın birbaşa insanın üstünə düşməsi ölüm ilə nəticələnə bilər. Hər il dünyada ildırım vurmasından təxminən 3000 insan həlak olur. İldırım zərbəsi, adətən hara dəyir? Sabit elektrik boşalması müqavimətin ən aşağı səviyyədə olması nəticəsində baş verir. Beləliklə, ən yuxarı yüksəklikdə olan obyekt ilə bulud topası arasında məsafə azdırsa, deməli elektrik müqaviməti də aşağıdır. Buna uyğun olaraq ildırım zərbəsi ilk növbədə ən hündürdə olan obyektə (ağac, dirək və s.) dəyir.

İldırım o zaman təhlükəlidir ki, qığılcımdan sonra göy gurultusu müşahidə olunsun. Bu halda dərhal təhlükəsizlik tədbirləri görün. Əgər kənd yerindəsinizsə, pəncərə, qapı, baca, ventilyasiya dəliklərini bağlayın. Sobanı yandırmayın, çünki yüksək temperaturlu qazların müqavimət qüvvəsi aşağı olur. Telefon ilə danışmayın: ildırım bəzən simlərin üzərinə də düşür. İldırım çaxan zaman elektrik daşıyıcılarına, ildırım keçiricilərə, damdakı novlara, antenaya yaxınlaşmayın, mümkün qədər tele-vizor, radio və digər elektrik cihazlarını söndürün. Əgər meşə-dəsinizsə, meşənin alçaq ağaclıq yerinə sığının. Hündür ağacların, xüsusilə şam, palıd və qovaq ağacının yanında gizlənməyin. Su hövzəsi, yaxud onun sahilində dayanmayın. Sahildən kənarlaşın, hündür yerdən aşağı düşün. Düzənlikdə və ya daldalanmağa yer

olmayan bir ərazidəsinizsə, yerə uzanmayın. Bununla bütün bədəninizi elektrik cərəyanının təsiri altında qoyursunuz. Dayaz bir yerdə, yağanda və ya digər təbii bir dərinlikdə əyləşin, əlləriniz ilə ayaqlarınızdan tutun. Əgər tufan sizi idman edən zaman yaxalayıbsa, dərhal idmanı dayandırın. Metal əşyaları (motosikl, velosiped və s.) kənara qoyun və onlardan 20-30 metr aralıda durun. Əgər tufan sizi avtomobildə yaxalayıbsa, maşından düşməyin. Pəncərə şüşələrini qaldırın və antenaları aşağı salın.

SUBASMA

Qar və buzlaqların əriməsi mövsümündə su qabarması, buzların və qar suyunun yığılması zamanı çayda, göldə yaxud dənizdə suyun səviyyəsinin artması nəticəsində ərazinin böyük hissəsinin su altında qalmasıdır. Su qabarması nəticəsində çayların mənsəbində yaranan subasma xüsusi növ subasma hesab olunur. Subasma körpülərin, yolların, binaların, tikililərin dağılması, böyük maddi ziyan, suyun böyük sürəti (4 m/s-dən çox) və hündürlüyün həddən artıq artması (2 metrdən çox) insanların və digər canlıların tələf olması ilə nəticələnir.

Dağılmaların əsas səbəbi bina və tikintilərə su kütləsinin, böyük sürətlə üzən buzların, müxtəlif əşyaların, üzgüçülük vasitələrinin

hidravlik təsiridir. Subasma qəflətən yarana və bir neçə saatdan 2-3 həftəyədək davam edə bilər.

Subasma təhlükəsi və təcili təxliyə haqqında məlumatlar yayılan kimi müvafiq qayda üzrə subasma ərazisini tərk edib, təhlükəsiz elan olunmuş rayonda yerləşin. Bu zaman özünüzlə sənədlərinizi, qiymətli və lazımlı əşyalarınızı, tez xarab olmayan qidalardan ibarət ərzaq ehtiyatı götürməyi unutmayın. Sonuncu təxliyə məntəqəsində qeydiyyatdan keçin. Evdən çıxılmazdan əvvəl elektriki və qazı, istilik sobalarındakı odu söndürün, çöldəki bütün üzə bilən əşyaları yerinə bərkidin, yaxud da onları bir dalana yığın. Əgər vaxt imkan verirsə, qiymətli ev əşyalarınızı yuxarı mərtəbələrdə, yaxud çardaqda yerləşdirin. Qapı və pəncərələri bağlayın. Vaxtınız varsa, birinci mərtəbənin qapı və pəncərələrini lövhələr (şitlər) ilə bərkidin. Təxliyə təşkil olunmayıbsa, yardım gələndə, yaxud su çəkiləndə yuxarı mərtəbələrdə, damda, ağaclarda, yaxud digər hündür əşyaların üstündə qalın.

Bu zaman daimi olaraq fəlakət haqqında siqnal verin: gündüz vaxtı - yaxşı seçilə bilən parçanı ağaca keçirib yelləyin, gecə vaxtı isə bunun üçün fənərin işığından istifadə edə bilər, müxtəlif səsler çıxarmaqla olduğunuz yer haqqında məlumat verə bilərsiniz. Xilasedicilər gələndə kimi təşvişə düşmədən, ehtiyatla, göstərişlərə uyğun olaraq xilasedici vasitələrə (qayıqlara) minin. Hərəkət zamanı göstərilən yeri tərk etməyin, göyertədə oturmayın, ekipajın tələblərinə ciddi əməl edin.

Su basmış rayondan müstəqil şəkildə çıxmaq yalnız zərərçəkənlərə tibbi yardım göstərmək, suyun səviyyəsinin artmaqda davam etməsi və üst mərtəbələri və çardağı su basma təhlükəsi olduğu kimi vacib hallarda məsləhətdir. Bu zaman etibarlı üzmə vasitəsi olmalı və hərəkət istiqaməti təyin edilməlidir. Müstəqil hərəkət zamanı fəlakət haqqında siqnal verməkdə davam edin. Suda üzən və batan insanlara yardım edin.

SELLƏR VƏ DAŞQINLAR

Bir çay yatağındakı mövcud su miqdarını, hövzəyə norma-dan çox yağış yağması və ya hövzədə mövcud qar örtüyünün əriməsindən sonra sürətlə artması və yataq ətrafında yaşayan canlılara, ərazilərə,

mala, mülkə zərər verməsi hadisəsi sel adlanır. Seldən sonra suyun yatağından daşaraq ətrafdakı geniş düzənlik və çuxur sahələrə yayılmasına daşqın deyilir. Müəyyən bir yerdə selin meydana gəlməsini və onun bir fəlakətə çevrilməsini aşağıda yekunlaşdırılan faktorlar müəyyən edir.

A) iqlim xüsusiyyətləri, B) bitki örtüyü, C) fizioloji xüsusiyyətlər, Ç) bəşəri fəaliyyətlər.

Selin meydana gəlməsində, bütün iqlim dəyişiklikləri əhəmiyyətli rol oynasa da, bunların içində ən əhəmiyyətli olanı yağışlardır. Onlar selin meydana gəlməsi üçün əsas səbəblərdir.

Uzun müddət ərzində az miqdarda yağın yağış selə səbəb olmazkən, qısa müddət ərzində baş verən leysan selə səbəb ola bilər.

SEL VƏ DAŞQINLARIN ZƏRƏRLƏRİ:

- yaranan daşqın nəticəsində əkinçilik məhsulları, böyük can və mal itkiləri ilə yaşana bilər;

- sürətlə axan suyun özü ilə apardığı cisimlər toxunduğu canlı və cansız hər şeyi (insan, bitki, heyvan, yol, körpü, bina, fabrik, avtomobil və s.) tamamilə və ya qismən korlayaraq yox edərək böyük can və mal itkisinə səbəb ola bilər. Selin, daşqının özü ilə daşığıb gətirdiyi lil, əşyalara böyük zərərlər vura bilər;

- yolların bağlanması nəticəsində nəqliyyatın işi iflic olur;

- su kanalları tıxana bilər, drenaj sistemlərdə problemlər ola bilər;

- müxtəlif sosial-iqtisadi problemlər meydana çıxar.

Yaxınlaşan sel axınının səsinə eşidən kimi yarpağın dibindən yamaclarla 50-100 m-dən yuxarı qalxın. Yadda saxlayın ki, uğuldayan sel axınından uzaq məsafələrə həyat üçün təhlükəli olan ağır daşlar atıla bilər:

- sel baş verən zaman evin xaricindəsinizsə, dərhal yüksək bir yerə çıxmalısınız;

- su yatağı olan və ya çuxurlu bir yerdəsinizsə, dərhal həmin ərazini tərk etməlisiniz;

- sel bölgəsini dərhal tərk etməlisiniz, lakin heç vaxt suda qarşıdan qarşıya keçməyə çalışmayın;

- sel zamanı avtomobilinizlə gedirsinizsə, əsla su ilə dolu yoldan getməyə çalışmayın (ani olaraq sellərin meydana gətirdiyi ölümlərin yarısı avtomobil ilə əlaqəli olduğundan qətiyyənlə sel sularının toplandığı bölgələrdə avtomobil istifadə edilməməlidir);

- avtomobilinizdə hər hansı bir qəza meydana gəlsə onu dərhal tərk edərək yüksək bir yerə çıxmalısınız.

- əhəmiyyətli əşyalarınızı təhlükəsiz bir yerə daşyın;

- sel sularından uzaq olmaq lazımdır. Çünki, təhlükəli maddələr də selə qarışa bilər;

- hərəkətli sularda yeriməyin, ayaqlarınız zədələnmə bilər. Mütləq yeriməyiniz lazımdırsa, duru sularda önünüzü bir ağacın köməyi ilə nəzarət edərək yeri;

- elektrik xətlərindən uzaq durun, elektrik vura bilər;

- yanınıza mütləq batareyalı radio alın, radiodan alacağınız xəbər və təlimatla hərəkət edə bilərsiniz;

- müəyyən miqdarda quru qida və su götürün. İlk tibbi yardım vasitələri və ailənizin ehtiyacı olduğu, istifadə etdiyi dərmanları götürün;

- sel sularının təmas etdiyi yeməkləri yeməyin;

- su xətləri sel səbəbindən çirklənmiş ola bilər. Əl quyularından götürülən sular analiz edildikdən sonra istifadə edilə bilər.

Evinizin zirzəmisini və ya birinci mərtəbəsi sel suları ilə doludursa, suyu nasosla kənarlaşdırmaq lazımdır. Bu müdafiə tədbirləri ilə ziyanın müəyyən miqdarda qabağını ala bilərsiniz. Ətraf ərazilər su altındadırsa, su təcili kənarlaşdırılmadıqda tikililərin çökməsinə və divarların, döşəmələrin əyilməsinə səbəb ola bilər.

Binalara nəzarət etmək üçün batareyalı fənərdən istifadə edin. Ancaq binada qaz sızıntısı olduğunu hiss etdikdə, hər hansı bir halda işıqdan istifadə etməyin. İşığın özü bir partlayışın başlanğıcı ola bilər.

Xüsusilə, gecələri sel təhlükələrini görmək çətinləşəcəyindən daha diqqətli olmalısınız. Daşqın zamanı əgər vaxt imkan verirsə ev əşyalarını, qiymətli vasitələri qorumaq üçün tədbir görün, onları təhlükəsiz yerə aparın. Özünüz isə yuxarı mərtəbəyə, çardağa, hündür ağaclara qalxın. Kiçik ağaclara, dirəklərə çıxmayın, axın onları yuyub apara bilər. Su basmış zonanı tərk edə bilməyənlər, mümkün olan bütün siqnalları verməklə (məşəl yandırın və s.) evin damında kömək gözləyin. Əgər suya düşsəniz əyninizdə olan ağır paltarları, ayaqqabınızı çıxarın, yaxınlıqda olan su altı əşyalara doğru üzün və kömək gözləyin.

TORPAQ SÜRÜŞMƏSİ

Sürüşmələr - seysmik təkandan, süxurların öz ağırlığından, yamacın altının yuyulmasından ifrat nəmişlikdən və digər proseslərdən dağ süxur kütlələrinin yamac boyu hərəkətidir.

Torpaq sürüşmələri, ümumiyyətlə yavaş inkişaf edən təbii fəlakətlərdəndir. Ancaq çox dik yamacların üzərində tikilən və yamacların altındakı fərdi yaşayış evləri ani inkişaf edən torpaq sürüşmələrinə məruz qala bilər. Sürüşmə təhlükəsi haqqında məlumat

alan kimi elektrik və qaz cihazlarını söndürün, suyu bağlayın, əvvəlcədən müəyyən edilmiş plan üzrə təcili təxliyəyə hazırlaşın. Əlaqədar təşkilatlardan verilən məlumatda göstərilən-lərə müvafiq hərəkət edin. Sürüşmənin sürəti aşağıdırsa (ayda bir metr), imkanlarınıza müvafiq şəkildə hərəkət edin (əvvəlcədən hazırlanmış məkana daşının). Sürüşmənin sürəti gün ərzində 0,5-1,0 m-dən çoxdursa, əvvəlcədən hazırlanmış plana uyğun olaraq hərəkət edin. Təxliyə zamanı özünüz ilə sənədlərinizi, qiymətli əşyalarınızı və müvafiq orqanların göstərişlərinə uyğun olaraq, isti geyim və ərzaq götürün. Təcili olaraq təhlükəsiz əraziyə təxliyə edin. Lazım gələrsə, xilasedicilərə yardım edin.

Sürüşmə baş verərkən bağlı yerdəsinizsə:

- binadan çıxmaq və sürüşmə bölgəsindən uzaqlaşmaq üçün lazımı vaxtınız yoxdursa, içəridə qalın. Möhkəm əşyaların altında **UZAN-BÜKÜL-YAPIŞ** hərəkətini tətbiq edin;

- torpaq sürüşməsinin və ya palçıq axıntısının gəldiyi yolun üzərində dayanmayın;

- təhlükə anında torpaq sürüşməsinin və ya palçıq axıntısının yolundan uzaq dayanaraq dərhal mümkün olduğu qədər yüksək-lərə doğru uzaqlaşın və torpaq sürüşməsi olduğunu ətrafınızdakı insanlara söyləyin;

- palçıq və torpaq kütləsinin axmasından qaça biləcək vaxtınız və ya ətrafınızda arxasında sığına biləcəyiniz möhkəm bir əşya yoxdursa, olduğunuz yerdə **UZAN-BÜKÜL-YAPIŞ** hərəkəti ilə mütləq başınızı qoruyun;

Torpaq sürüşməsinin başladığını ilkin olaraq bildinizsə, həmin an ətrafınızda yaşayan insanları torpaq sürüşməsinə qarşı xəbərdar edin.

Daha sonra isə:

- ilk növbədə təhlükəsiz yerdə olduğu-nuzdan əmin olun;
- yaxınıızda yerləşən elektrik, qaz və su xətlərini dərhal bağlayın. Ətrafınızda qaz xəttinin olmadığından əmin olana qədər olduğunuz yeri kib-rit və ya digər işıqlandırıcı maddələrlə işıqlandırməğa çalışmayın;

- təhlükəli divarlar, damlar və bacalara qarşı ətrafınızdakıları xəbərdar edin və bunların ətrafında gəzməyin;

- radio və digər əlaqə vasitələri kimi kütləvi informasiya vasitələri ilə sizə ediləcək xəbərdarlıqları dinləyin və deyilənləri tətbiq edin;

- prospekt və küçələri təcili kömək vasitələri üçün boşaldın;

- əşya götürmək üçün zərər çəkmiş binalara girməyin.

Qeyd etmək lazımdır ki, torpaq sürüşmələri dağlıq və seysmik bölgələrdə tez-tez meydana gələn bir təbii hadisədir. Ölkəmizdə dağlıq və seysmik bölgələrin əksəriyyətində hər il bu təbii hadisələrə tez-tez rast gəlinir, buna görə də sürüşmə zamanı davranış qaydalarını öyrənin.

QASIRĞA, BURULĞAN, ÇOVĞUN

Qasırğa - saniyədə 30 metrdən (108 km/saat) yuxarı sürətdə əhəmiyyətli dərəcədə davam edən və dağıdıcı qüvvəsi olan küləkdir. Qasırğanın küləyi böyük zərər vura bilər. Baxmayaraq ki, o burulğandan zəifdir, bununla belə ağacları yerə yıxır, evləri dağıdır, elektrik ötürücülərini aşırır, qatarları öz yollarından çıxarır. Ən böyük insan ölümlərinə isə qasırğa ilə bağlı yaranan daşqınlar gətirib çıxarır.

Burulğandan yalnız avtomobilin köməyi ilə uzaqlaşmaq olar. Yadda saxlamaq lazımdır ki, burulğanın istiqamətini təyin etmək çətinidir.

Həm də avtomobil ildırım üçün yaxşı hədəfdir. Yaxşı olar ki, yol kənarındakı arxlarda, xəndək və yarğanlarda daldalanasınız. Qasırğa sizi binada yaxalayıbsa, evdəsinizsə, pəncərədən kənar durun və içəri tərəfdəki divarların yanında, dəhlizdə, quraşdırılmış şkafların içində, vanna otaqlarında, tualetlərdə, anbarlarda təhlükəsiz yerdə yerləşin, elektrik, su, təbii qaz və ya tüp qaz təchizatlarını bağlayın, əgər varsa sığınacağa getmək məsləhətlidir, yoxsa şüşələrdən və qapılardan uzaq dayanmaq, yerə yatmaq, uça biləcək cisimlərin çarpma təsirinə maneə törədə biləcək yastıq, yorğan kimi şeylərlə bədənin təhlükəsizliyini təmin etmək lazımdır. Çöldə və ya vasitə içindəsinizsə, ən yaxın sığınacağa və ya güclü görünən binaya sığınmaq, dənizdəsinizsə, xilasedici gödəkcə geymək, xilasedici halqaları hazır saxlamaq, sahilə çox yaxınlaşmamaq, gəminin xaricinə yaxın ən təhlükəsiz yerə sığınmaq, dənizə yaxın yerlərdə mümkün olan ən üst nöqtəyə getmək lazımdır. Günün qaranlıq vaxtlarında fənərlərdən, lampaqlardan, şamlardan istifadə edin. Məlumat almaq üçün radioqəbuledicini qoşun, imkan olduqca dərinlikdə olan sığınacaqlara, zirzəmilərə və s. girin. Əgər qasırğa, tufan, yaxud burulğan sizi küçədə yaxalayıbsa, yüngül tikililərdən, binalardan, körpülərdən, elektrik ötürücü xətlərdən, dirəklərdən, ağaclardan, çaylardan, göllərdən və sənaye müəssisələrindən mümkün qədər uzaq durun.

Uçan əşyalardan, şüşə qırıntılarından qorunmaq üçün faner lövhələrdən, karton və plastmas yeşiklərdən, lövhələrdən və digər əlaltı vasitələrdən istifadə edin. Çalışın ki, ərazidə olan zirzəmilərə, radiasiya əleyhinə tikililərə sığınasınız. Zədələnmiş binalara daxil olmayın. Belə ki, yenidən qüvvətli külək olan zaman onlar dağıla bilər. Qar fırtınası zamanı mənzilinizdən çıxmayın. Əgər hər hansı açıq bir yerdə, yaxud kəndə gedən yoldasınızsa, magistral yola çıxın. Burada gediş-gəliş intensivdir və sizə kömək edən tapılar. Külək fırtınası zamanı üzünüzü tənzip sarğısı, dəsmal, parça qırığı ilə örtün, gözlərinizi isə eynəklə qoruyun. Fırtınanın gəldiyi haqqında məlumat siqnalı verilən kimi sığınacağa, zirzəmiyə düşün, yaxud da çarpayı və ya digər mebelin altında gizlənin. Burulğan sizi açıq sahədə yaxalayıbsa, ətrafda olan xəndəkdə torpağa doğru əyilin və başınızı paltarınız, yaxud ağac budaqları ilə örtün. Avtomobildə qalmayın, ondan enib yuxarıda qeyd olunduğu kimi özünüzü qoruyun.

Çovğun - Çovğun baş verən zaman yalnız müstəsna hallarda binadan çıxın. Təkliddə çıxmaq məsləhət deyil. Ailə üzvlərinizə və qonşulara getdiyiniz yer və qayıdacağınız vaxt haqqında məlumat verin. Çovğuna və ya qar uçuqununa düşsəniz çalışın qayaların, böyük ağacların gövdəsinin altında sığınacaq tapın. Üzü üstə yerə uzanıb əllərinizlə başınızı tutun (daş və ya buz parçalarından qorunmaq üçün) paltarınızın üstündən nəfəs alın. Avtomobil ilə yalnız geniş yollarda və şoselərdə hərəkət etmək olar. Maşından çıxmınsınızsa, görünmə itə biləcək məsafədə ondan uzaqlaşmayın. Maşını tərk etməyin, yatmayın, maşının mühərriki işləyirsə, əmələ gələn qaz sizi zəhərləyə bilər. Yolda qalmınsınızsa, qırıq-qırıq siqnallar (işıq siqnalı da olar) verin, maşının kapotunu qaldırın, yaxud antenadan açıq rəngli parça asın, maşında yardım gözləyin. Belə halda mühərriki işlək saxlamaq olar, bu zaman pəncərələri açın ki, dəm qazından qorunmaq üçün içəridə havanın təmizlənməsinə nail olasınız. Əgər istiqaməti itirmisənizsə, yaxınlıqdakı yaşayış məntəqəsinə gedib, yerinizi dəqiqləşdirin. Çalışın çovğun qurtarana qədər olduğunuz yeri tərk etməyəsəniz. Əgər gücünüzün tükəndiyini hiss etsəniz bir yer tapıb ora sığının. İnsanlarla ünsiyyətdə də diqqətli və ehtiyatlı olun; təbii fəlakətlər zamanı avtomobillərdən, mənzillərdən və xidmət idarələrindən oğurluqların sayı artır.

AVTOMOBİL NƏQLİYYATINDA QƏZALAR

Avtomobil nəqliyyatında baş verən qəzaların 75%-i sürücülər tərəfindən yol hərəkəti qaydalarının pozulması ilə bağlıdır. Xüsusilə, təhlükəli pozuntular həmişəki kimi sürət artımı, yol nişanlarına məhəl qoyulmaması, qarşı hərəkət zolağına çıxılması və avtomobilin içkili vəziyyətdə idarəsidir. Yolların bərhad vəziyyətdə və ya sürüşkən olması, avtomobilin nasazlığı da bir çox qəzalara yol açır.

Avtomobil qəzalarının əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, qəzada yaralananların 80%-i güclü qan itirmə nəticəsində qəzadan sonra ilk 3 saat ərzində dünyasını dəyişir.

Bəs toqquşma qaçılmazdırsa, bu vəziyyətdə nə etməli?

İlk növbədə soyuqqanlı olmağa çalışın. Bu sizə avtomobili son anadək idarə etməyə və düzgün qərar çıxartmağa imkan verir. Toqquşmaya az qalmış avtomobiliniz dayananaqədək bütün əzələlərinizi gərildin. Birbaşa toqquşmadan bacardıqca qaçın, avtomobili yol kənarına, yol ətrafı kollara və ya ağaca doğru yönəldin. Yaddan çıxartmayın ki, üz-üzə toqquşma sol və ya sağ cinah zərbəsindən daha yaxşıdır. Zərbə anında başınızı qoruyun. Avtomobiliniz kiçik sürətlə irəliləyirsə, əzələlərinizi gərildin, kürəyinizlə oturmağa sıxılaraq, əllərinizlə sükana söykənin. Sürət saatda 60 km-i ötübse və siz təhlükəsizlik kəmərləri ilə bağlanmamısınızsa, sinənizlə sükana sıxılın.

Sürücü yanında oturmusunuzsa, toqquşmaya bir neçə an qalmış vaxt itirmədən yanı üstə yığılın və oturmağa uzanın. Arxa oturmaqlarda olan sərnişinlər isə avtomobilin döşəməsinə uzanmalı, yanlarında uşaq varsa onları özü ilə zərbədən qorumalıdır.

Qəzadan sonra ilk öncə yerinizi və vəziyyətinizi müəyyənləşdirin, avtomobilin yanib-yanmamasına diqqət yetirin (xüsusilə avtomobil çevrildikdə). Avtomobil yanarsa, onu dərhal tərk edin. Qapılar kilitlənibsə, pəncərələri açaraq (və ya hər hansı ağır əşya ilə qıraraq) avtomobildən uzaqlaşın, çünki benzin baki alınan zərbədən və alovdan partlaya bilər.

Avtomobil qəza nəticəsində suya düşübsə, onu dərhal tərk edin! Suyu düşdükdə avtomobil hələ bir müddət su üzərində qaldığından, buna vaxtınız yetər. Avtomobili tərk etməmişdən onun işıqlarını yandırın ki, maşını su altında axtarmaq asanlaşsın.

Dərindən nəfəs almaq ağ ciyərlərinizi hava ilə doldurar. Öyninizdəki ağır paltarları da çıxarın ki, onlar sizə mane olmasın. İmkan olduqda pullarınızı və sənədlərinizi də götürərək, avtomobili tərk edin. Avtomobil su ilə yarıyadək dolubsa, onu qapılardan və ya

pəncərələrdən tərk edin, əks halda suyun güclü axını bunu etməyə sizə mane ola bilər. Suda olduqda dərhal yuxarıya doğru üzün.

DƏMİRYOLU NƏQLİYYATINDA QƏZALAR

Dəmiryolu nəqliyyatında baş verən qəza və fəlakətlərin əsas səbəblərinə yollarda, mobil vasitələrdə, siqnal vasitələrində olan nasazlıqdır, dispetçerlərin səhvləri, paravoz sürücülərinin

diqqətsizliyi və laqeydliyini aid etmək olar. Bu zaman daha çox qatarın hərəkətli hissələrinin relslərdən çıxması, toqquşma, keçidlərdə qatarların qarşılaşması, vaqonlarda partlayışlara və yanğınlara rast gəlinir.

Təhlükəsizlik nöqtəyi nəzərdən qatarlarda ən təhlükəsiz yerlər - mərkəzi vaqonlar, qəza çıxışı olan kupelər, vaqonun çıxış qapılarına yaxın yerlərdir. Qatara daxil olduqdan sonra dərhal qəza çıxışlarının və yanğınsöndürücülərin harda yerləşdiyini öyrənin.

Aşağıda göstərilən qaydalara əməl edin:

- qatar hərəkət edən zaman çöl qapılarını açmayın, pilləkənlərdə dayanmayın, pəncərələrdən çölə boylanmayın;
- yüklərinizi səliqə ilə yuxarı yük rəflərində yerləşdirin;
- çox vacib olmadıqda əyləc krandan istifadə etməyin;
- yadda saxlayın ki, hətta yanğıın baş verdikdə belə qatarı tunellərdə, körpünün üzərində və təxliyyənin mümkünüyü çətin olan digər yerlərdə saxlamaq olmaz;
- yalnız müəyyən olunmuş yerlərdə siqaret çəkin;
- özünüzlə yanar, partlayıcı, kimyəvi təhlükəli maddələr aparmayın;
- yanmış rezin iyi və tüstü hiss etdikdə, dərhal bələdçiyə xəbər verin.

Toqquşma baş verdikdə və ya təcili tormozlanma olduqda, yerinizi bərkidin ki, yıxılmayasınız. Bunun üçün tutacaqdan yapışıb ayaqlarınızı qatarın divarlarına sıxın. Ən təhlükəsizi isə qatarın döşəməsinə uzanmaqdır. İlk zərbədən sonra əzələlərinizi sıxıb saxlayın. Çünki ardıcıl zərbələr ola bilər.

Qəza baş verdikdən dərhal sonra vaqonda yanğın yarana biləcəyindən ehtiyatlanaraq, onu qapıdan və ya pəncərədən tərk edin. Lazım olduqda kupenin pəncərəsini əl altında olan ağır əşya ilə sındırın.

Qatarda yanğın baş verdikdə pəncərələri bağlayın ki, külək alovu gücləndirib onu digər vaqonlara keçirməsin. Əgər bu mümkün deyilsə, qapıları arxanızca bağlayaraq, qatarın axırncı vaqonuna keçin. Dəhlizə çıxmazdən öncə üstüdə qorunmaq üçün özünüzlə nəm şarf və ya əski götürün. Yadda saxlayın ki, vaqonların üzərinə çəkilmiş üzlük olan malmint yandıqda çoxlu zəhərli maddə ifraz edir. Bu isə həyat üçün təhlükəlidir. Çölə çıxdıqda xilasetmə işlərinə qoşulub, digər sərnişinlərin, yaralıların təxliyəsinə kömək edin.

YANĞINLAR

Yanğınlar əsrlər boyu ən təhlükəli fəlakətlərdən biri olub. Hələ qədim dövrlərdən ağacdan tikilmə evlərdə baş verən yanğınlar qısa bir müddət ərzində geniş bir əraziyə yayılırdı. Mənzildə, binada baş verən yanğınlar eyni zamanda həm bizim günahımız ucbatından, həm də bizdən asılı olmayan səbəblərdən, məsələn, ildırım düşməsi nəticəsində baş verə bilər.

Əgər biz evdə odla ehtiyatsız davranırıqsa, xarab olmuş elektrik cihazlarından istifadə ediriksə, eyni rozetkaya bir neçə cihazı qoşuruqsa, yanğın baş verəcəyini gözləmək olar.

Elektrik, qaz cihazları və odla ehtiyatsız davranışdan başqa yanğınların yaranmasına nə səbəb ola bilər?

- yuyulmuş paltar və ağırları qaz piltəsinin üstündə qurutmaq, odda təhlükəli mayeləri (laklar və boyalar) isitmək olmaz;
- yeni il ərəfəsində aldığımız fişəngləri evə gətirməyin. Yaxşı olar ki, onlardan həyətdə də istifadə etməyəsəniz;
- yatağa uzandıqda televizoru yanıq qoymayın;
- məişətdə istifadə olan odsöndürücüləri ehtiyatda saxlayın və onları uyğun yerdə qoruyun;
- standartlara uyğun olmayan, eləcə də nəzarətsiz qalmış və qaz qızdırıcı cihazları yanğın və partlayışlara səbəb ola bilər;
- üst örtüyü zədələnmiş naqillərdən istifadə etmək və bir rozetkaya eyni vaxtda bir neçə elektrik cihazını qoşmaq yanğın təhlükəsi yaradır;
- qaz cihazlarının yerinin dəyişdirilməsi qaz idarəsi tərəfindən həyata keçirilməlidir;
- qazın rezin borular ilə çəkilməsi qəti qadağandır;
- azyaşlı uşaqların qaz cihazlarından istifadə etməsi qəti qadağandır;
- evi tərk edərkən qızdırıcı sobaları, qaz və elektrik cihazlarını söndürməyi unutmayın;
- evdə yanğın təhlükəsi olan hər yerdə odsöndürücü olmalıdır;
- evdəkilər odsöndürücülərindən istifadə qaydasına bələd olmalıdırlar;

- kibrit, alışqan və şam kimi yanacaqlar uşaqlardan uzaq tutulmalıdır. Bu kimi əşyalardan uşaqları əyləndirmək məqsədilə istifadə edilməməlidir;

- yataq otağında siqaret çəkilməməlidir;
- siqaret tullantıları tökülmədən söndürülməlidir;
- təhlükəsizlik nöqtəyi nəzərdən yığıncaq və əyləncə gecələrindən sonra kreslo araları sönməmiş siqaret qalıqlarına qarşı yoxlanılmalıdır;

- yemək bişirmə sahəsinin yaxınlığında dəsmal, təmizlik bezi və pərdə olmamalıdır;

- siqareti söndürmədən yaşıllıq zolaqlarına, meşələrə atmayın.

Əgər heç nəyə baxmayaraq yanğın baş veribsə:

- çaxnaşmaya düşməyin, cəld və qəti hərəkət edin;
- yanğının böyük sahəni əhatə etdiyini gördükdə təcili olaraq mənzili tərk edin;

- əgər yanğın öz gücünüzlə söndürə bilmirsinizsə, sənədləri, pullarınızı götürüb təcili sürətdə mənzili giriş qapısından tərk edin;

- qaz cihazlarını bağlayın, yaşlılar və uşaqlara təhlükəli zonadan çıxmağa kömək edin. Hündür mərtəbəli binalarda yaxşı olar ki, aşağıya pilləkənlərlə, liftdən istifadə etmədən düşəsiniz. Bəzən yanğın geniş yayıldıqda lift dayana bilər;

- yanğın ocağı kiçik olduqda yanğın söndürmə xidmətinə (tel 101 və ya 112 xidməti) zəng etdikdən sonra odu söndürməyə çalışın. Bu zaman odsöndürücülərdən, sudan istifadə edin, odun üzərini xalça və ya yorğanla örtün;

- alışmış elektrik cihazlarını yalnız cərəyanı kəsdikdən sonra söndürün.

Yanğın zamanı pəncərə və qapıları açmaq olmaz: daxil olan oksigen alovun artmasına gətirib çıxardacaq. Əgər yanğın söndürmək mümkün deyilsə və binanı tərk etməyə çətinlik çəkirsinizsə, pəncərədən işarə verməyə çalışın və xilas olma yolları axtarın. Yanğınsöndürənlər sizi xilas etməyə çalışsalar da bəzən dəqiqələr həlledici olur. Əgər siz aşağı mərtəbələrdə yaşayırsınızsa, pəncərələrdən xilas ola bilərsiniz: aşağıya döşək, yorğan və s. atıb onun üzərinə tullanın. Bu zaman məsafəni qısaltmaq üçün qızdırıcı

sistemin batareyalarına bağlanmış kəndir, yataq ağlarından da istifadə edə bilərsiniz.

QURAQLIQ (GÜCLÜ İSTİLƏR)

Yağıntılardan davamlı və əhəmiyyətli şəkildə olmaması nəticəsində yüksək temperatur və havadakı nəmişliyin aşağı olduğu hallarda yaranır. Quraqlıq (güclü istilər) - havanın temperaturunun bir neçə gün ərzində orta temperaturdan 10 dərəcədə və daha çox yüksək olması ilə xarakterizə olunur.

Belə hallarda təhlükə insanın bədən hərəkətinin 37,1 dərəcə-dən çox olması, yaxud hərəkət normasının pozulması, yəni bədən temperaturunun 38,8 dərəcəyə yaxınlaşması ilə təyin olunur. Belə hal uzun müddət davam edərsə, istilik zərbəsi, yaxud ürək fəaliyyətinin pozulması ilə nəticələnə bilər. Hərəkətin artmasının simptomları dərinin qızarması, selikli qişalardakı quruluq, güclü susamaqdır. Daha sonra huşun itirilməsi, ürəyin və tənəffüsün dayanması da mümkündür.

Quraqlığa (güclü istiliyə) necə hazırlaşmalı?

Əlavə su ehtiyatı yığın. Yüksək temperatura uyğun geyim, elektrik cihazları hazırlayın (kondisioner, ventilyator). Əgər kənd yerindəsinizsə, kölgəliklər, talvarlar, pəncərələr üçün qapaqlar (taxtalar) hazırlayın. İmkan varsa, məişət-elektrik cihazlarından istifadə edə bilməyiniz üçün kiçik elektrik enerjisi istehsal edən qurğular da əldə edin. İstilikdən zərərçəkən zaman nələr etməli olduğunuzu öyrənin və bunu ailə üzvlərinizə də öyrədin.

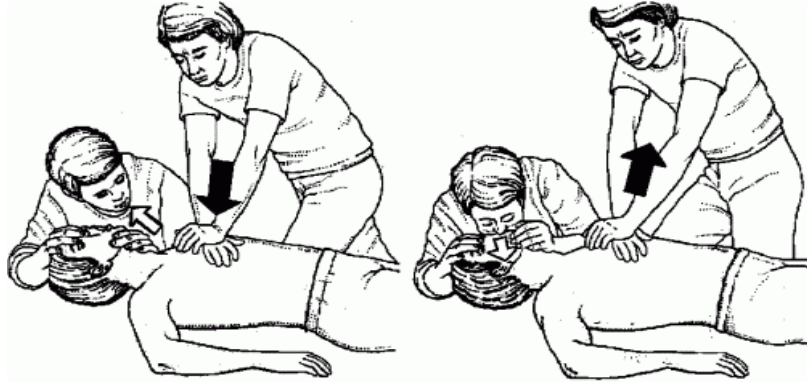
Quraqlıq (güclü istilik) zamanı necə hərəkət etməli?

Yüksək temperaturun təsirindən qaçın. Açıq rəngli, hava buraxmayan

(yaxşı olar pambıqdan hazırlansın) geyimdən və baş geyimindən istifadə edin. Yadda saxlayın ki, açıq qalmış dəri səthi tərləmir və odur ki, soyuya bilmir. Çalışın tələsik hərəkət etməyiniz və kölgəlikdə durasınız. Pivə və digər

spirtli içkilər qəbul etməyin. Bu orqanizmin ümumi vəziyyətinin ağırlaşmasına səbəb olur. Həkimlə məsləhətləşin və istilik zamanı sizə əlavə duz qəbul etmək lazım olub-olmadığını müəyyənləşdirin. İstilik vurmasına məruz qalmısınızsa, dərhal kölgəliyə keçin, küləyin qabağında durun, yaxud duş qəbul edin, yavaş-yavaş çoxlu su qəbul edin. Çalışın bədəninizi hansısa formada soyudasınız ki, istilikdən ziyan çəkməyəsini. Ətrafdakılardan kimsə huşunu itirərsə, ilkin tibbi yardım edin

(ürəyi masaj edin, süni nəfəs verin). Unutmayın ki, quraqlıq zamanı yanğın ehtimalı artır.

İLAN SANCMALARI ZAMANI TƏHLÜKƏSİZLİK

Dünyada zəhərli ilanların 230-a yaxın növü (gürzə, eynəkli ilan, kobra və s.) məlumdur. Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında gürzələr daha təhlükəlidir. Zəhərli ilanlar insanları sancdıqları

zaman həmişə zəhər buraxmırlar. Digər ilanlar isə təhlükə meydana gətir-məyəcək qədər az miqdarda zəhər ifraz edir. Ancaq zəhərli bir ilan sancması mütləq təcili müalicə tələb edir. Əgər bir ilan vurması hadisəsi baş veribsə və ilanın zəhərli olub-olmadığını bilmirsinizsə, ilanın zəhərli olduğunu fərz edərək müalicə tətbiq olunmalıdır. Zəhərsiz ilan sancmaları infeksiyaya və ya allergik reaksiyaya səbəb

ola bilər. Hər cür ilan sancmasından sonra ən qısa zamanda tibbi müdaxilə aparılmalıdır.

İlan vurmasının əlamətləri və simptomları nələrdir?

İfadə olunan əlamətlər və simptomlar bədəne nüfuz edən zəhərin miqdarına, yaşa və sağlamlıq durumuna, zədənin yerinə və dərinliyinə, təsirli bir müalicənin nə vaxt başladığına bağlı olaraq çox müxtəlif olur.

İlan sancmalarının bəzi əlamətləri:

- ilanın dişlərindən qaynaqlanan ən az bir yara izi, qanama, şişkinlik.

Əgər zəhərli bir ilan dişləməsi ilə birlikdə zəhər buraxırsa, görülə biləcək digər simptomlar:

- dözülməz ağrıya çevrilən yanma hissi;
- dodaqlarda və dildə uyuşmaq;
- dəridə rəng dəyişikliyi, əgər dəri toxuması ölürsə, dərinin rəngi qaralır;
- çox şiddətli əzələ qıcolmaları;
- görmədə bulanıqlıq, baş gicəllənməsi;
- həddindən artıq tərləmə;
- huşunu itirmə;
- halsızlıq;
- nəbz vurğularının sürətlənməsi;
- ürək bulanma və qusma.

Zəhər son dərəcə öldürücü olsa belə, simptomlar bəzən bir neçə saat sonar meydana çıxma bilər. Bu səbəblə zəhərli olma ehtimalı olan hər bir ilan vurması hadisəsi zamanı təcili tibbi müdaxilə edilməlidir.

Xüsusən baş, boyun nahiyələrindən iri damarların zədələnməsi ilə baş verən ilan vurmaları çox təhlükəlidir.

Zəhərli ilan sancmaları zamanı ilk tibbi yardım:

İlanın zəhərsiz olduğundan əmin olmadığınız hər bir hadisə zamanı zəhərli imiş kimi müalicə tətbiq olunmalıdır. Əgər ilan zəhərlidirsə və ya zəhərli olmadığından əmin deyilsinizsə, təcili olaraq göstərilməsi lazım olan ilk yardım üsulları:

- zərərçəkmişə etibarlı bir yerə aparın;

- onu sakitləşdirin, çox hərəkət etməkdən çəkindirin;
- ilan sancmasının olduğu nahiyədəki sıx geyimləri çıxardın;
- şinalardan və ya əl altı vasitələrdən istifadə edərək sancma-nın olduğu yerin hərəkət etməməsini, immobilizasiyasını təmin etməyə çalışın. Zəhər orqanizmdə linfatik yolla yayıldığı üçün aparılan immobilizasiya onun yayılmasını ləngidir;
- təcili olaraq tibbi yardım istəməlisiniz. Zərərçəkmişə yaxınlıqdakı xəstəxanada ilan zəhəri əleyhinə zərdab vurulmalıdır.

Əgər tibbi yardımın çatması 30 dəqiqədən tez mümkün deyilsə:

- dişlənən yeri sabunla və ya su ilə yuyun;
- zəhərin hərəkətini yavaşıtmaq üçün ilanın dişlədiyi yerdən təxminən 7 sm yuxarı hissəni sarğı bezi ilə sarıyın. Bez çox möhkəm olmamalıdır. Sarğı, arasından bir barmaq girəcəyi qədər zəif olmalıdır və bantın altındakı nəbz hiss edilməlidir. Bant üçün elastik bir bandaj və ya bez parçası istifadə edə bilərsiniz.

Burada göstərilən ilk yardımın məqsədi, zərərçəkmişə meydana gələ biləcək zərərlərdən qorumaq və ilanın zəhərinin yayılmasını yavaşıtmaqdır.

İlan sancmalarında nəyi etmək olmaz:

- sarğı möhkəm bağlanmamalıdır. Bu, qan dövranını dayandıraraq, qolun və ya qıçın itirilməsinə səbəb ola bilər.
- ilanının sancdığı yerdə dərin kəsiklər aparmayın. Bu daha çox yaralanmağa səbəb ola bilər.
- zərərçəkmişə spirtli içkilər vermək olmaz. Bu zəhərin qana sorulmasını və toksiki təsirini artırır.
- dişlənən yerə buz qoymamalısınız və ya digər soyutma əməliyyatlarını etməməlisiniz. Bu, başqa yaralanmalara səbəb ola bilər.
- elektrik şoku tətbiq etməməlisiniz. Bu zəhəri neytrallaşdır-maz və vəziyyəti daha da pisləşdirə bilər.
- ilanı tutmaq və ya öldürmək üçün vaxt itirməməlisiniz.

Zəhərsiz ilan sancmalarında tətbiq olunması lazım olan ilk yardım:

- dişlənən yeri sabun və su ilə yuyun;

- əgər lazımdırsa, yaranı sadə bir bandajla və ya bez parçası ilə bağlayın;

- tetanus əleyhinə zərdab vurulmalıdır.

Zəhərin bədənə nüfuz etdiyi vəziyyətlərdə ilan zəhəri əleyhinə vurulmuş zərdab zəhərin təsirlərini yox edib həyatınızı qurtara bilər. Ancaq o, toxuma itkisi kimi yaranan bəzi zədələri sağalda bilmir. Bəzi vəziyyətlərdə toxuma nəqli və ya digər müalicə üsulları lazım ola bilər. Bu səbəbdən tibbi müdaxilə ən qısa zamanda edilməlidir.

İlan sancmaları qanaxma problemlərinə də səbəb ola bilər. Əgər zədələnmə, burun qanaması, dişlərinizi fırçıladığınız zaman diş ətlərinizdə həddindən artıq qanama, nəticəsində qan və ya şiddətli menstrual qanaxma varsa, mütləq həkimə müraciət edin.

İlan sancmalarının qarşısını necə ala bilərik?

Mümkündürsə, olduğunuz bölgəni ilanlardan təmizləyin. Tanımadığınız bir sahədə gəzinti və ya düşərgə qurmazdan əvvəl görə biləcəyiniz tədbirlər:

- ilanların ola biləcəyi yerləri öyrənin;
- ilan sancmalarında tətbiq olunması lazım olan ilk yardımı öyrənin;
- təcili bir vəziyyətdə gedə biləcəyiniz ən yaxın tibb məntəqəsinin yerini öyrənin;

İlanların tapıldığı bölgəyə getdiyinizdə görülməsi lazım olan tədbirlər:

- uzun corablar və çəkmə geyinin;
- gediş yollarınıza diqqətlə fikir verin;
- dağlara dırmaşarkən diqqətli olun;
- ilanların olduğu bölgədən çıxdığınızdan əmin olmadan, hər hansı odun parçası və ya daşı qaldırmayın;
- yanınızda cib telefonu götürməyi unutmayın, ilanları öldürməyə çalışmayın və ya onlara yaxınlaşmayın. Qarşılaşdığınız ilanlardan ən az 2 metr uzaqda dayanın.

DƏM QAZI İLƏ ZƏHƏRLƏNMƏ

Dəm qazı natamam yanma məhsulu olub güclü zəhərləyici xassəyə malik rəngsiz, iysiz bir qazdır. Bu qaz üzvi maddələrin, o cümlədən təbii qazın, neft məhsullarının və odun yanacağıının natamam yanması nəticəsində əmələ gəlir. Çünki yanma tam getməyəndə dəm qazı karbon qazına çevrilə bilmir. Normal yanma zamanı isə dəm qazı tam yanaraq karbon 4-oksidi çevrilərək tüstü boruları vasitəsi ilə xaric olunur.

Atmosfer havasına dəm qazı əsasən 2 yolla daxil olur:

1. Təbii mənbələrdən daxil olan dəm qazı.
2. Antropogen mənbələrdən daxil olan dəm qazı.

Təbii yolla dəm qazı əsasən metanın və digər karbohidrogenlərin iştirakı ilə zəncirvari reaksiya şəklində atmosfer havasına daxil olur.

Antropogen mənşəli dəm qazı isə insanların qızdırıcı cihazlardan düzgün istifadə etməməsi nəticəsində əmələ gəlir. Eyni zamanda daxili yanma mühərriklərinin işləməsi nəticəsində əmələ gələn dəm qazı da bu qrupa aiddir.

Yanğın vaxtı ölüm hallarının 50%-i dəm qazından zəhərlənmə nəticəsində olur. Bəzən faciəli xəbərlər xronikasında oxuyuruq: ev yanıb, yuxudan ayılmadan ev sahibləri həlak olublar. Təəccüblənirik ki, necə ola bilər ki, belə bərk yatasan və yanğını hiss etməyəsən? Lakin burada səbəb ondadır ki, adamlar əvvəlcə dəm qazından zəhərləniblər, sonra yanılırlar.

Dəm qazından zəhərlənmə həmçinin bağlı və pis ventilyasiyası olan qarajlarda mühərriki işlək vəziyyətdə qalan avtomobil-lərdən də ola bilər. Atmosferə daxil olan dəm qazının yarısından çoxu (56-62%) avtonəqliyyatın payına düşür. Dəm qazının məişətdəki əsas mənbələri adi peçlər, nasaz qaz cihazları, yanğınlər və tütün tüstüsüdür. Tütün tüstüsündə onun həcmi 0,5-1%-dir.

Mətbəxdə 3 odluğun 2 saat ərzində yanması ilə dəm qazının konsentrasiyası 11 dəfə artır.

Məişətdə dəm qazı ilə zəhərlənmə inhalasiya zəhərlənmələri arasında əsas yer tutur. Zəhərlənmədən ölmə hallarının ümumi nəticəsinə görə dəm qazında olan belə hallar 17,5% təşkil edir.

Dəm qazı orqanizmə əsasən nəfəsalma zamanı ağ ciyərlər vasitəsilə daxil olur. Orqanizmə daxil olan dəm qazı hemoqlobinlə birləşərək karboksihemoqlobin əmələ gətirir. Karboksihemoqlobin isə dəm qazı ilə hemoqlobinin çətin ayrılan birləşməsi olduğundan oksigenin hemoqlobin vasitəsilə üzv və toxumalara daşınmasının qarşısını alır. Nəticədə orqanizmdə hipoksiya (oksigen azlığı) başlayır. Hipoksiya bütün orqanizmin, eləcə də onun ayrı-ayrı üzv və toxumalarının oksigenlə təchizatının pozulmasıdır. Mərkəzi sinir sistemi, ürək, həmçinin böyrək və qara ciyərin toxumaları hipoksiyaya daha çox həssasdır.

Havada dəm qazının miqdarı 0,08% olduqda başağrısı, başgicəllənmə və boğulma başlayır. Dəm qazının miqdarı nəfəs aldığımız havada 0,32% olduqda 30 dəqiqə ərzində, 1,2% olduqda isə 2-3 dəqiqə ərzində (2-3 nəfəs almadan sonra) ölüm baş verir. Zəhərlənmə zamanı ölümün səbəbi isə tənəffüs mərkəzinin iflici nəticəsində ürəyin dayanmasıdır.

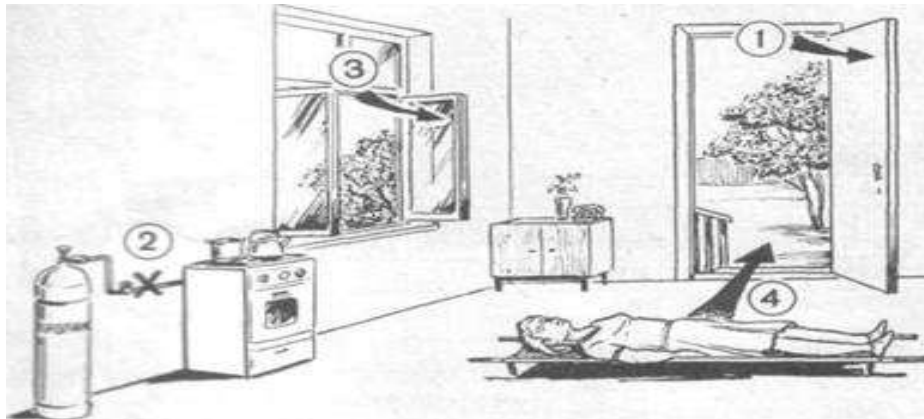
Dəm qazından kəskin zəhərlənmə sürətlə və ya yavaş şəkildə olur. Sürətli zəhərlənmə forması karbon oksidin yüksək konsentrasiyası zamanı meydana gəlir. İnsan dərhal huşunu itirir və ilk saniyələrdə dünyasını dəyişir.

Yüngül dərəcədə zəhərlənmə zamanı güclü baş ağrısı, baş gicəllənməsi, qulaqlarda küy, tənəffüs, ürək bulanması, sərxoş adama bənzər yerləş, göz bəbəklərinin genişlənməsi əmələ gəlir. Daha ağır formalarında, donub qalma, yuxuculluq, əsas xarak-ter əlamət olan kəskin əzələ zəifliyi (xüsusən də aşağı ətraflarda) baş verir. Bu zəiflik o səviyyədə olur ki, zəhərlənən adam müstəqil olaraq ayağa durub ərazini tərk etmək halında olmur.

Dəm qazından zəhərlənmə halları baş verdikdə, bir sıra zəruri hərəkətləri yerinə yetirmək məqsəduyğun hesab edirik.

İlk öncə zərərçəkəni dərhal təmiz havaya çıxarmalı və kürəyi üstə, kip bağlanan paltarda uzatmalı, onun bütün bədənini aktiv hərəkətlərlə ovuşdurulmalı, başına və sinəsinə soyuq kompres qoyulmalıdır. Zərərçəkmişin huşu özündədirsə ona çay içirtmək məsləhətdir, əgər huşunu artıq itiribsə onun burnuna naşatır spirtində isladılmış pambıq yaxınlaşdırmaq lazımdır. Zərərçəkmişin tənəffüsü

dayanıbsa ona mütləq süni nəfəs vermək və təcili tibbi yardım çağırmaq zəruridir.

QIDA ZƏHƏRLƏNMƏLƏRİ

Qida zəhərlənmələri müxtəlif mikroblar və onların toksinləri vasitəsilə törədilən kəskin bağırsağ infeksiyasıdır. Bu mikroblara patogen və şərti patogen, aerob, anaerob, enterokokk, satofolokokk, streptokokklar aiddirlər.

Qida zəhərlənmələri külli miqdarda mikrob və onun toksini ilə çirklənmiş ərzaq məhsulları, süd, kremli şirniyyat məhsulları, ət, balıq, tərəvəz xörəkləri, düzgün konservləşdirilməmiş qida məhsulları, yararlılıq müddəti ötmüş qida məhsulları və yaxud isti yay günlərində normal hava şəraitində saxlanılmasına nəzarət olunmayan, müxtəlif mikroblarla çirklənmiş qida maddələrini qəbul etdikdə baş verir. Xəstəliyin kliniki mənzərəsi törədicinin növündən asılıdır. Xəstəliyin gizli dövrü 30 dəqiqədən 24 saatadək (əsasən 2-6 saat) olur. Qəflətən başlayır, ilk simptom ürək-bulanma, qusma, mədə nahiyəsində ağrı, bəzən çoxlu ağız suyu ifrazı olur. Sonra ishal baş verir. Qusuntu turş iyli olur. Bu əlamətlərlə yanaşı, xəstədə başgicəllənmə, ümumi zəiflik, baş ağrıları olur, hərarət yüksək səviyyəyə çatır və tez normaya enə bilər, bəzən üşütmə ilə müşahidə olunur.

Xəstəliyin kəskin dövründə nəbz sürətlənir, arterial təzyiq enir, xəstənin sifəti solğunlaşır, qarın nahiyəsinə əl gəzdirdikdə mədə və göbəkaltı nahiyədə ağrı və qurultu hiss edilir. Bəzi xəstələrdə ardı-

arası kəsilməyən ishal, qusma orqanizmdə su, duz, turşu, qələvi muvazinətinin pozulmasına, qıcolmalara səbəb olur.

Xəstəyə diaqnoz kliniki, epidemioloji məlumatlara əsasən qoyulur. Qida zəhərlənmələri bəzən kütləvi şəkildə olur. Belə ki, ad günləri, toy mərasimlərində hamı eyni qida məhsulları ilə qidalanır.

Qida zəhərlənmələrini digər xəstəliklərlə müqayisə etdikdə, əsasən qida zəhərlənməsində xarakterik xüsusiyyət mədənin yuyulmasından sonra xəstənin vəziyyətinin qısa müddət yaxşılaşmasıdır. Qida zəhərlənməsi üçün sadaladığımız ilkin əlamətlər meydana çıxan kimi birinci növbədə xəstəni hospitala aparmalı, onun mədəsini 0,2 faizli marqansofka məhlulu, 2-4 faizli soda, adi qaynanmış soyuq su ilə yumaq lazımdır. Xəstəyə maye, duz məhlulları, sutka ərzində 1-1,5 litr maye vurulur. Çoxlu limonlu maye, mürəbbəli çay, ayran verilməli, müvafiq müalicə kursu aparılmalıdır. Qida toksikoinfeksiyalarının qarşısını almaq üçün birinci vacib məsələ onun profilaktikasıdır. Belə ki, bütün gündəlik qəbul etdiyimiz ərzaq məhsullarının hazırlanma texnologiyasının sanitar-gigiyenik şəraitinin normal olmasına ciddi sanitar nəzarətinin olunması, dükən-bazarlarda saxlanması, satış yerlərinin sanitar vəziyyətinin düzgün olması, alınıb evə gətirildikdən sonra təmiz yuyulub istifadə edilməsi, yay mövsümündə soyuducuda saxlanılmamış yeməklərdən istifadə etməmək, xəstəlik mənbəyi olan şəxsləri, əlində irinli xəstəliklər olan, anginası, kəskin farengiti olan işçilər işə buraxılmamalı, süd və ət məhsulları üzərində ciddi baytar-sanitar nəzarəti olunmalıdır.

FÖVQƏLADƏ HALLARA HAZIRLIQ

Fövqəladə hadisələrə ailənin hazırlıq planının vacib komponentlərindən biri də alət və vasitələrin hazırlanmasıdır. Fəlakət yaradan fəvqəladə hadisələrin müxtəlif formaları elə bir vəziyyət yarada bilər ki, müəyyən bir müddət ərzində siz xoşa gəlməz vəziyyətə düşə bilərsiniz.

Amma yaxşı olar ki, istənilən halda ailə üzvləri əvvəlcədən hazırlanmış əl altında olan müəyyən əşyalara malik olsunlar.

Ümumi cəhət ondan ibarətdir ki, xilasedici xidmətlər bəzən hadisə yerinə vaxtında gəlib çıxma bilmir. «Fövqəladə hadisələr üçün

ailə təminatı» planı sizə, yardım çatanadək 24-72 saat ərzində dayanmanıza kömək edəcək. Bir çox fəvqəladə hadisələr zamanı hazırlıq və xəbərdarlıq dövründə lazım olan əşyaları toplamağa vaxt çatmır.

Fəvqəladə hadisələrə hazırlıq komplektində nələr olmalıdır?

- «Fəvqəladə hadisələr üçün ailə təminatı» planına uyğun olaraq bütün ailə üzvlərini buraya cəlb edin. Aydın ki, onların istədiyi hər bir əşyanı özünüzlə götürə bilməzsiniz. Çalışın ilk növbədə əsas tələbatlarınızı təmin edəsiniz. İlk öncə götürəcəyiniz əşyalar, onların tərkibi və mühafizəsi haqda düşünün. Hadisələrin inkişafından asılı olaraq götürdüyünüz avadanlıqlar sizə evdə oturduqda və evdən kənarında lazım ola bilər. Burada:

- təchizatla bərabər «Fəvqəladə hadisələrə ailənin hazırlıq planı» və göstərişlər olan kitabça;

- qəza zamanı işıqlandırmanı təmin edən və ehtiyat batareyalarla təmin olunmuş fənər;

- ilk yardım komplekti-antibakterial məlhəm, analgetiklər, dezinfeksiya edici məhlul, su təmizləyici vasitələr, sarğı material-ları, yapışdırıcı materiallar, qanaxmanı saxlamaq üçün ıqut, sınıq-lar üçün şin;

- odsöndürən,

- batareyalarla təmin olunmuş radioqəbuledici (ehtiyat batareyalarla);

- ehtiyat geyim komplekti (ailənin hər bir üzvü üçün - yaxşı olar ki, polietilen kisələrdə yerləşdirilsin);

- su ehtiyatı (ailənin hər bir üzvünə 1 litr nəzərdə tutmaqla su ehtiyatı götürün. Bunun üçün adi su da götürə bilərsiniz. Yalnız suyu dezinfeksiya etməyi unutmayın. Su ehtiyatını vaxtaşırı təmizləmək lazımdır);

- ailə üzvlərindən kiminsə daimi qəbul etdiyi dərmanlar;

- fit (həyəcan siqnalı vermək lazım gəldikdə);

- üç günlük konservlər və quru ərzaq payı (yaxşı olar ki, çantanızda hermetik qutularda qorunan, istifadəyə hazır olan ərzaq məhsulları olsun);

- ailə üzvlərinin, uşaqların, körpələrin xüsusi istifadəsi üçün lazım olan sosial tələbat əşyaları (uşaqların asudə vaxtlarında etmələri üçün və s.);

- əsas sənədlər, tibbi arayışlar (onları yaxşı olar ki, qapalı, nəmişlik keçirməyən kisələrdə saxlayasınız);

- ailə üzvlərinə təxliyə zamanı gərək ola biləcək istənilən əşya:

- əgər varsa ehtiyat eynək;

- nəğd pul banknotlar;

- kibrit və şamlar;

- müxtəlif dillərə malik cib bıçağı;

- şəxsi gigiyena əşyaları olmalıdır.

Fəvqəladə hadisələr üçün hazırlanmış çantanı necə qorunmalı?

Bütün toplanmış əşyalar evdə təhlükəsiz yerdə saxlanmalı-dır. Yaxşı olar ki, toplanmış əşyaları ölçülərinə uyğun çantanın içinə doldurasınız. Xüsusi ağır və böyük həcmli əşyaları (odsöndürəni) çantanın yanına qoymaq olar. Onları digər yerə keçirmək olduqda bu barədə ailə üzvlərini xəbərdar edin. Çantanın içində əşyaları yerləşdirərkən əsas diqqəti əşyaların quru qalmasına yetirin.

Ailə üzvlərindən birini çantadakı əşyalara cavabdeh təyin edin (su ehtiyatı və ərzaqlar üç aydan bir dəyişdirilməlidir, odsöndürücünün sazlığı yoxlanmalıdır və s.)

«112» qaynar xəttinə hansı hallarda müraciət etmək olar

- texnogen qəzalar və təbii fəlakətlər baş verdikdə;

- yanğın baş verdikdə və ya yanğın törədə biləcək hallar yarandıqda;

- uşaqlar, yaşlı və ya xəstə insanlar qapı arxasında, hər hansı köməksiz vəziyyətdə qaldıqda;

- ağır yol-qəza hadisələri baş verdikdə;

- tikintidə və sənaye müəssisələrində qəzalar baş verdikdə və ya ağır nəticələrə gətirib çıxara biləcək hallar müşahidə edildikdə;

- su hövzələrində xilasetmə işləri ilə bağlı köməyə ehtiyac yarandıqda;

- radioaktiv, kimyəvi və digər zəhərli maddələr və ya onların daşınması üçün istifadə olunan konteynerlər, habelə partlayıcı maddələr və silah-sursat aşkar olunduqda və ya itirildikdə;

«112» qaynar telefon xəttinin operatorları 24 saat ərzində (fasiləsiz) daxil olan məlumatları qəbul edir və tədbirlər görülməsi üçün müvafiq strukturları xəbərdar edir.

112»-yə Naxçıvan Muxtar Respublikasının bütün rayon və şəhərlərindən şəhərdaxili, GSM (“Azercell”, Bakcell”, Nar Mobile”) və CDMA (Naxtell) və s. tipli mobil telefonlardan ödənişsiz zəng etmək olar.

«112»-yə zəng etməklə baş verə biləcək hər hansı bədbəxt hadisənin qarşısını almaq, qəzaya düşən insanları ölümdən xilas etmək, əzablarını xeyli yüngülləşdirmək, maddi itkiləri isə azaltmaq mümkündür.

«112»-yə zəng edən şəxs hadisə və insidentin yeri barədə dəqiq və ətraflı məlumat verməlidir.